

ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ: ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТА МЕДІАПОВІДОМЛЕННЯ

Сидоренко Ольга,

кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0002-5507-2867

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40000, Україна

o.sadovnikova@journ.sumdu.edu.ua

Бондаренко Олена,

кандидат філологічних наук

ORCID ID 0000-0002-2369-774X

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40000, Україна

ol.bondarenko@journ.sumdu.edu.ua

***Анотація.** У статті розкрито функційно-комунікативний потенціал односкладних означено-особових речень як засобів персоналізації суб'єктів комунікативного простору медіаповідомлення. Застосування комплексної методики дослідження односкладних речень на засадах функційно-комунікативного підходу дозволило визначити, що вживання односкладних особових речень у медіатекстах сприяє персоналізації відправника медіамовлення через означено-персональний дейксис. Означено-персональний дейксис, експлікований дієслівними формами 1-ї особи, є засобом персоналізації автора медіаповідомлення та вираження персоналізованого конкретного або колективного суб'єкта журналістської діяльності. Означено-персональний дейксис, експлікований формами 2-ї особи зі значенням безпосередньої адресатності, персоналізує адресата медіаповідомлення й реалізується такими прагматичними варіаціями односкладного означено-особового речення: 1) мовлення, звернене до конкретного адресата; 2) мовлення, у якому суб'єктом є адресант; 3) оповідь у формі 2-ї особи: «ТІ»-текст репрезентує невідповідність фактичного витворювача і суб'єкта мовлення – висловлення належать 1-й особі, а форми 2-ї особи стосуються уявного читача, який сприймає висловлене; 4) узагальнення особистого досвіду.*

***Ключові слова:** означено-особове речення, персональність, особовий (персональний) дейксис, медіатекст, суб'єкт медіаповідомлення.*

FUNCTIONAL AND COMMUNICATIVE POTENTIAL OF SIGNIFICANT-PERSONAL SENTENCES: PERSONALIZATION OF THE SUBJECT OF THE MEDIA MESSAGE

Sydorenko Olha,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

ORCID ID 0000-0002-5507-2867

Sumy State University

Rymyskogo-Korsakova Str., 2, 40007, Sumy, Ukraine

o.sadovnikova@journ.sumdu.edu.ua

© Sydorenko O., Bondarenko O., 2023

Bondarenko Olena,

Candidate of Sciences in Philology

ORCID ID 0000-0002-2369-774X

Sumy State University

Rymaskogo-Korsakova Str., 2, 40007, Sumy, Ukraine

ol.bondarenko@journ.sumdu.edu.ua

Abstract. *The article reveals the functional and communicative potential of one-syllable definite-personal sentences as a means of personalizing the subjects of the communicative space of the media message. The application of a complex method of researching monosyllabic sentences based on the functional-communicative approach made it possible to determine that the use of personal monosyllabic sentences in media texts contributes to the personification of the sender of media speech through a marked-personal deixis. Marked-personal deixis, explicated by verb forms of the 1st person, is a means of personalizing the author of a media message and expressing a personified concrete or collective subject of journalistic activity. The marked-personal deixis, explicated by forms of the 2nd person with the meaning of direct addressability, personalizes the addressee of the media message and is realized by the following pragmatic variations of the one-syllable marked-personal sentence: 1) speech addressed to a specific addressee; 2) speech in which the addressee is the subject; 3) narrative in the form of the 2nd person: "YOU"-text represents the discrepancy between the actual creator and the subject of speech - statements belong to the 1st person, and the forms of the 2nd person refer to the imaginary reader who perceives what is said; 4) generalization of personal experience.*

Key words: *definite-personal sentence, personality, personal (personal) deixis, media text, media message subject.*

Вступ

Вивчення мовної реальності на засадах антропоцентризму активізувало наукові дослідження, що виходять за межі формально-граматичної парадигми. Об'єктом наукових студій обрано людину як суб'єкт породження й інтерпретації мовлення, чії комунікативні потреби й наміри визначають зміст і прагматику вербального продукту. Це дозволило переосмислити і суттєво розширити концептуальні підходи до вивчення граматичних явищ: розглядати їх у сфері функційної реалізації, у процесі комунікації.

Глобалізація інформаційного суспільства окреслила нові вектори лінгвістичних досліджень, зокрема вивчення закономірностей функціонування мовних одиниць в умовах медіакомунікації. Комунікативна прагматика медіатексту визначається його багатогранною природою: соціально-регулятивною спрямованістю, іделогійністю, ціннісною орієнтованістю. У зв'язку з цим на часі є дослідження, присвячені вивченню функційного потенціалу мовних одиниць у реалізації впливу на сприйняття соціальної дійсності масовим адресатом та зміну його моделі світу відповідно до комунікативних інтенцій автора медіаповідомлення. Прояви особистісної позиції автора щодо порушеної проблеми, його зацікавленості в результативності публікації, досягненні поставлених прагматичних цілей вирізняють публіцистичні тексти на тлі інших стильових типів мовлення. Активність автора у відборі та оцінці фактів, добір дієвих з погляду досягнення цілей комунікації мовних засобів становлять основу прагматики медіатекстів. У наукових публікаціях, предметом розгляду яких є мова ЗМІ, акцентується на тому, що ефективність журналістських повідомлень залежить не тільки від актуальності порушених проблем, від ефективності запропонованих методів їх розв'язання, від власне соціальної позиції публіциста, але й від низки мовних якостей повідомлення: комунікативно-прагматичного значення та соціально-оцінного забарвлення використаних засобів, наявності авторського «Я» (О. Бондаренко, О. Палієнко, О. Сидоренко, Г. Чижинок та інші).

На синтаксичному рівні адресантно-адресатні відношення в межах медіакомунікації реалізуються через функційно-семантичну категорію персональності,

що виражає співвіднесеність висловлення з мовцем. Граматичним виразником персоналізації комунікатора в медіаповідомленні є категорія особи, яка, будучи базовим компонентом предикативності, пов'язує зміст речення з особою мовця, зокрема вказує на те, що зміст висловленого приписується мовцю або від його імені другій чи третій особі. Морфологічні засоби семантичної категорії персональності, зокрема особового дейксису, докладно описано в дисертаційних дослідженнях Т. Білецької, О. Калашник, Т. Матвійчук, Ю. Олешко, частково – у наукових розвідках Н. Баландіної, О. Гнатів, Н. Дем'янової, М. Івасишин, Н. Панкової, І. Чернишової та інших. Абстрактно-поняттєва семантика персональності як функційно-семантична категорія, ядерною константою якої є семантика граматичної категорії особи, своєрідно реалізованої в односкладних дієслівних реченнях з імпліцитним суб'єктом, ґрунтовно досліджена М. Плющ, Н. Ясаковою. Моделі семантичного суб'єкта в структурі односкладного речення та засоби його мовленнєвої репрезентації описала Л. Близнюк. Реалізації суб'єктно-модальних значень у структурі односкладних речень присвятила науковий доробок І. Шкіцька. Різні підходи в дослідженні односкладних речень дозволяють виявити структурно-семантичні й комунікативно-прагматичні трансформації типових синтаксичних одиниць як прояви своєрідної авторської модальності в умовах конкретної комунікативної ситуації у певній сфері мовленнєвої діяльності. Зокрема в медіадискурсі активно функціонують односкладні означено-особові речення, які мають високий ступінь персоналізації семантичного об'єктивовано-особового суб'єкта висловлювання, що сприяє індивідуалізації авторського мовлення і суб'єктивізації комунікативного простору медіаповідомлення в цілому.

Актуальність дослідження функційно-комунікативного потенціалу односкладних означено-особових речень як засобів суб'єктивізації комунікативного простору медіаповідомлення визначається загальною тенденцією сучасної лінгвістики до антропоцентричного підходу у вивченні мови медіадискурсу; зумовлена інтересом до вивчення синтаксичних одиниць з погляду їхньої комунікативно-прагматичної реалізації в мовленні та потребою системно-інтегративного опису на функційно-комунікативній основі синтаксичних, семантичних і прагматичних властивостей односкладних речень у текстах сучасних українських мас-медіа.

Мета публікації – розкрити функційно-комунікативний потенціал означено-особових речень як засобів персоналізації комунікативного простору медіаповідомлення. **Об'єктом** дослідження стали односкладні означено-особові речення в мові сучасних українських мас-медіа. **Предметом** – семантико-граматичні й функційно-комунікативні аспекти персоналізації семантичного суб'єкта висловлювання в односкладних означено-особових реченнях.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що з позицій функційно-комунікативного підходу схарактеризовано засоби експлікації означено-персонального дейксису в односкладних означено-особових реченнях та прагматичні модифікації односкладних означено-особових речень в мас-медійних повідомленнях.

Матеріали та методи дослідження

Для досягнення мети наукової розвідки застосовувалася комплексна методика дослідження односкладних означено-особових речень на засадах функційно-комунікативного підходу, яка охоплювала: 1) описовий метод, що дав змогу схарактеризувати формально-синтаксичні й семантико-синтаксичні властивості односкладних означено-особових речень; 2) граматико-семантичний аналіз для виявлення засобів персоналізації суб'єктів медіаповідомлення; 3) метод моделювання для розроблення комунікативно-семантичних моделей односкладних речень; 4) дискурсивно-прагматичний аналіз для встановлення комунікативно-прагматичних модифікацій односкладних означено-особових речень

Фактичним матеріалом дослідження стали мікроконтексти, у яких функціонують односкладні означено-особові речення, дібрані шляхом довільної вибірки з текстів

інтернет-видань «День» (Д), «Літературна Україна» (ЛУ), «Урядовий кур'єр» (УК), «Голос України» (ГУ).

Обговорення

Медіатекст – це своєрідний діалог журналіста з читачем-інтерпретатором повідомлення. Позиція мовця щодо висловленої ним думки, змісту повідомлюваного й адресата проявляється в комунікативній організації тексту, зокрема у доборі мовних ресурсів, які безпосередньо впливають на прагматику висловлювання. Статус суб'єктів мовлення в медіатексті змінюється залежно від мети повідомлення, особистості адресата, ситуації спілкування. Міжіндивідуальність та єдність мовної свідомості в конкретному мовному використанні визначає різний ступінь присутності суб'єкта: думка комунікатора, позиція особистості, авторська оцінка, авторське бачення проблеми тощо. На синтаксичному рівні автор медіапповідлення суб'єктивується через функційно-семантичну категорію персональності.

Персональність (від лат. *persona* – особа) є функційно-семантичною категорією, інтегральною ознакою якої є диференціація "істота / неістота" через опозицію мовних знаків у вираженні відношень "особа / неособа". «Ядерну семантику категорії персональності, протиставлену імперсональності, втілює граматична категорія особи, своєрідно об'єктивована у змісті іменників, у категорії особи дієслова, у функціях займенників та іменників як засобах вираження суб'єкта (мовця, адресанта) й об'єкта (адресата мовлення) у зв'язках із дієсловом-предикатом» (Плющ, 2018: 35). Персоналізація осмислюється у зв'язку з поняттєвими категоріями суб'єкта і об'єкта мовлення – мовця (адресанта) й співрозмовника (адресата) як безпосередніх учасників мовленнєвого акту. Ядерною константою абстрактно-поняттєвої семантики персональності є семантика граматичної категорії особи.

За спостереженнями Ю.Олешко, за ідентифікацію співрозмовників у комунікативній ситуації відповідає особовий (персональний) дейксіс. Виявлення особи в мові, підкреслює дослідниця, притаманне лише дієслову і займеннику, що однак не поширюється на третю особу (Олешко, 2016: 44). Така думка обґрунтовується з посиланням на праці Е. Бенвеніста, який зазначав, що форма третьої особи не співвідноситься з певною «особою», а навпаки, вказує на «не-особу». Тільки особам «я» і «ти» притаманна унікальність: «я» – той, хто говорить, «ти» – той, хто слухає, а «він» є нескінченною кількістю суб'єктів і водночас ніким (Benveniste, 1966). В українській мові семантична категорія персональної інтегрує різнорівневі засоби репрезентації, що складають ієрархічно організовану систему, стрижнем якої є граматична категорія особи. Мовні засоби вираження персональної семантики неоднорідні: номінативні, особові субстантиви зокрема, що позначають сферу семантики «третіх осіб», конкретизують та ідентифікують особу в тексті, й комунікативні – це передусім особові займенники, що позначають особу в мовленнєвому акті, та особові дієслівні форми, що передають співвіднесеність дії або стану із суб'єктом мовленнєвої ситуації. У сфері морфології особливість вияву значення персональності залежить від категорійного значення частини мови та граматичної спеціалізації слова в реченні. Репрезентація семантики персональності, як наголошує Н.Ясакова, на лексичному і граматичному рівнях своєрідно виявляється у сфері іменників. Персональна кваліфікація іменника зумовлена наявністю відповідних сем у структурі його лексичного значення. Реалізація значення першої і другої особи можлива тільки для найменувань людей, ідентифікаційною ознакою яких є здатність до комунікації. Серед іменників, які мають сему 'особа', вирізняються займенникові *я, ти, ми, ви*, для яких позначення комунікативної ролі є основною функцією. У типових мовних ситуаціях *я, ти* вказують на учасників спілкування, *ми і ви* – на комунікантів та інших осіб водночас (Ясакова, 2013: 201).

Специфіка односкладних особових речень полягає в здатності виражати функційно-семантичну категорію персональності одним головним членом, вираженим дієслівною формою. У дієслові вираження персональної семантики також засвідчує

тісну взаємодію лексичного і граматичного рівнів. Лексична семантика дієслівного предиката зумовлює можливість його вживання із суб'єктом певного персонального статусу, а отже, й реалізації граматичного значення першої, другої чи третьої особи через відповідну граматичну форму. Зв'язок лексичної семантики та граматичного значення особи простежується в аспекті синтагматики та парадигматики: характер лексичного значення дієслова визначає його сполучувальні можливості та повноту особової парадигми. Граматичне значення першої та другої особи виражається тільки в тому разі, коли у структурі лексичного значення дієслова наявна суб'єктна сема 'особа' (Ясакова, 2013: 202). Дієслівна категорія особи характеризує роль суб'єкта, названої дієсловом дії чи стану в комунікативному акті: перша особа свідчить, що суб'єктом названої дієсловом дії або стану є мовець, друга - адресат мовлення, третя - об'єкт повідомлення (не мовець і не слухач) (Ясакова, 2016: 121).

Функційно-семантична категорія персональності зумовлюється комунікативно-стильовими, жанрово-композиційними властивостями медіатексту, його проблемно-тематичним контентом і безпосередньо відображає ступінь персоніфікації комунікатора (автора, суб'єкта висловлювання) в публіцистичному тексті, що, на відміну від «образу автора» в художній комунікації, є активною дійовою особою. Автор у медіатексті не лише персоніфікується, але й персоналізується, що дозволяє говорити про розширення простору суб'єкта висловлювання. Авторська суб'єктність виявляється в особових формах дієслова. Категорія особи як базовий компонент предикативності пов'язує зміст речення з особою мовця, зокрема вказує на те, що зміст висловленого приписується мовцю або від його імені другій або третій особі – персональності у такому разі є спеціалізованим виразником позиції відправника мовлення. На синтаксичному рівні функційно-семантична категорія персональності реалізується через обов'язковий або можливий зв'язок фінітної форми дієслова зі словом, що вказує на суб'єкт, який визначається як об'єктивовано-особовий суб'єкт, що морфологічно експлікується флексіями особових дієслівних форм: *Скаж^у тільки про найреальніше зі своїх планів...* (ЛУ, 2012, №1); *Тепер пожжинаємо гіркі, криваві плоди* (Д, 2017, №102-103); *Але коли виїздиш із Києва на поодинокі свята, то потрапляєш у цілковите божевілля. Так і цього разу* (ЛУ, 2012, №2).

Персоніфікований комунікатор як суб'єкт медіаповідомлення реалізується в конкретному / конкретно-особовому персональному дейксісі, узагальнений – в узагальнено-особовому і деперсоніфікований, відповідно, – у неозначено-особовому. Односкладні особові речення репрезентують семантичний суб'єкт під впливом контексту та комунікативно-прагматичних умов ситуації спілкування у функційно-семантичних категоріях означено-особовості, неозначено-особовості, узагальнено-особовості.

Специфіка означено-особових речень полягає в здатності виражати функційно-семантичну категорію персональності одним головним членом, вираженим дієслівною формою 1-ї особи (мовець/автор): *Тож скаж^у насамперед про написане й задумане* (ЛУ, 2012, №1); *Практикуємо також симфорок, симфоджаз* (Д, 2017, №105) або 2-ї особи (адресат/співрозмовник, слухач): *Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі, кожної людини українського роду і за весь український нарід* (Д, 2017, №105). Особові закінчення дієслів експлікують семантичний суб'єкт, співвідносний із особовими займенниками *я, ми, ти, ви*. Такі речення не потребують граматичного суб'єкта – підмета, оскільки дієслівна форма містить виразну вказівку на дійову особу. Функційно-синтаксичні властивості дієслівних форм 1-ї та 2-ї особи визначають семантику і прагматику означено-особових речень у межах медіатексту.

Фінітні форми 1-ї та 2-ї особи вказують на те, що особою-агенсом є або автор, або адресат мовлення. В означено-особових реченнях не лише міститься вказівка на співвіднесеність дії та особи-діяча, але й визначається діяч як безпосередня особа мовлення. Означено-особові речення з предикатною синтаксею, вираженою дієсловом 1-ї особи однини, передають дії мовця – автора повідомлення: *Найбільше ціную зустріч у «Дні» з Богданом Гаврилишиним; Умовно називаю ці процеси*

«неправославним православ'ям» (Д, 2017, №102-103); **Хочу** відзначити інтернет-проект, а також і паперову книжку Джошуа Слокама «Навколосвітня подорож вітрильником наодинці» (ЛУ, 2012, №2). Дієслівні форми 1-ї особи однини, як предикатні синтаксеми односкладних речень, є засобом суб'єктивізації медіаповідомлення, внаслідок чого реципієнт отримує не об'єктивну інформацію, а оцінювальну реакцію журналіста на неї: **Вважаю**, що українській стороні потрібно намагатися активізувати групу українсько-французької дружби (Д, 2017, №104); **Гадаю**, немає потреби перераховувати всіх нечисленних представників мігрантів у першому або другому поколінні (УК, 09.06.2017).

Означено-особові речення з головним членом-дієсловом 1-ї особи множини виражають дію групи осіб, об'єднаних особою-комунікатором – мовець та інші особи («ми»): **Виступаємо** у свята на вулиці задля популяризації мистецтва (Д, 2017, №105); **Нині святкуємо** ще один ювілей — 100-річчя УНР, Української революції, чому, власне, присвячений «Мамай-fest» (Д, 2017, №102-103); **Вітаємо** переможців! (ЛУ, 2012, №1).

Форми 1-ї особи множини в односкладних означено-особових реченнях репрезентують автора медіатексту як персоніфікованого колективного суб'єкта журналістської діяльності: **Можемо** згадати перформанс сербської артистки Марини Абрамович (Д, 2017, №102-103); **Заходимо** на офіційні сайти лідерів (УК, 27.05.2017); **Нагадаємо**, що у вересні минулого року МКП «Херсонелектротранс» провело тендер закупівлю 12 тролейбусів, які були у використанні в країнах ЄС (Д, 2017, №104). У таких реченнях формою 1-ї особи множини дієслова автор репрезентує передусім себе, але не підкреслює власного «я», не відокремлює себе від своїх однодумців, від авторського колективу, дотримуючись редакційної політики ЗМІ, і водночас прагне долучити до висловленої думки читачів: **Згадаймо**: Голодомор за президентства Віктора Ющенка було визнано на законодавчому рівні геноцидом (Д, 2017, №104); **Почнемо** з того, що сама «яма» нагадує тут не так бордель, як міфічний лабіринт Мінотавра (сценографія Віти Шаповаленко) (Д, 2017, №105). Суб'єкт дії (автор медіаповідомлення) може виступати ретранслятором корпоративних інтересів: «У соціально орієнтованому спілкуванні комунікатор завжди висловлює, репрезентує думки, переконання, інформацію соціального колективу» (О. Леонтєв): **Нагадаємо**: Літня школа журналістики «Дня» –2017 проходить за підтримки Центру інформації та документації НАТО; **Запрошуємо** читачів «Дня» переконатися у цьому! (Д, 2017, №102-103).

Дейктична категорія особи зорієнтована передусім на повноцінну мовленнєву ситуацію, у якій адресант і адресат є конкретними, індивідуальними, пов'язаними єдністю часу і місця, комунікаторами. Наративний аспект медіакомунікації передбачає семантичну модифікацію мовних засобів, що безпосередньо впливають на ситуацію мовлення, категорію особи зокрема. Найбільш активній трансформації підлягає семантика 2-ї особи. Означено-особові речення з головним членом-дієсловом 2-ї особи однини виражають дію, що притаманна адресатові – співрозмовнику, слухачеві, читачеві – або стосується його. Прагматичними модифікаціями речень такої моделі є:

1) мовлення, звернене до конкретного адресата. У масових комунікаціях адресата визнано винятковою цінністю, його роль не менш важлива, ніж інтенції адресанта. Тому природно, що в сучасній масовій комунікації спостерігається тенденція до встановлення персональності, одиничності комунікантів, до конкретизації особистості комунікантів, зменшення дистанції між автором і адресатом.

Типовою мовленнєвою ситуацією функціонування означено-особових речень з 2-ю особою є репліки в діалогах медіатекстів. Унікальність висловлювань, що стосуються 2-ї особи, визначається тим, що з трьох традиційно визначених типів мовленнєвих актів – розповідних, питальних і спонукальних – з 2-ю особою найбільш природно узгоджуються спонукування, яке може стосуватися безпосереднього тільки адресата: «**Не лайся!**» – зупиняють його хлопці (Д, 19.02.2016); **Прости, Серьожо. І пробач...** (ЛУ, 2017, №30); **Шановний читачу! Не лякайся.** Це не вірш, написаний на злобу дня після оголошення ЦВК попередніх результатів парламентських виборів в Україні (Д,

08.06.2007). Односкладна структура спонукальних речень, за О. Мельничуком, зумовлена тим, що «при безпосередньому звертанні зі спонуканням до певної особи чи групи осіб як до суб'єкта бажаної дії чи стану спеціальне позначення суб'єкта у вигляді підмета речення виявляється, як правило, зайвим, більше того, відповідне суб'єктне значення знаходить свій вираз в особових закінченнях наказової форми» (Мельничук, 1966: 146). Репрезентативна модальність означено-особових речень з головним членом у формі 2-ї особи однини є можливою за таких комунікативних умов, коли адресант упевнений у тому, що хоча б частина інформації, що міститься в повідомленні, невідома реципієнтові. Адресатові в репрезентативному висловлюванні цієї синтаксичної моделі повідомляють про нього те, чого він сам про себе не знає. Відтак з метою власне інформування таку модель речення використовують не часто, у медіаповідомленні зокрема: ... **працюєш** зі звичайним планшетом, **дивишся** тільки на монітор і **не бачиш** руху руки (Д, № від 23.09.2011); **Поки працюєш** двірником – **безкоштовно живеш** у хорошій квартирі (Д, № від 03.22.2005). Таким висловлюванням з формами 2-ї особи з адресатним значенням властива зміна ілокутивної функції індикатива. Вони використовуються комунікаторами з метою інтерпретації або оцінки вчинків адресата: А навіщо? **Живеш** собі **потихеньку, спиш** – **іси** – **ходиш** – **їдиш**, **телевізор дивишся**... **Працюєш** (якщо **працюєш**) **потроху**. Зарплату дають якусь або там пенсію яку-ніяку (якщо дають). **Щось купуєш**. Хліб, молоко, газету «День» або квиток у міському транспорті (якщо **кupuєш**) (Д, 16.09.2011); **спонуки до дії**: «**Чи живеш** зі мною, чи дітей більше **не побачиш!**» (ГУ, 12.10.2006).

2) мовлення, у якому суб'єктом є адресант. Тут спостерігаємо інверсію комунікативних ролей: комунікатор звертається до самого себе як до адресата, використовуючи форми 2-ї особи, що чергуються з формами 1-ї особи на позначенням адресанта: **Хоч убий, не збагну, що pomoже. Думаєш, думаєш. Рветься терпець...** **Може** – **краватка і ковнірець? А, може й справжній кінець** (Д, 08.06.2007); **Із власного досвіду знаю, що коли кажеш** письменникові **навіть якісь не дуже приємні для нього речі, але звертаєшся** до нього з відчуттям співучасті, прагненням зрозуміти і прояснити його **сильні й слабкі сторони, — то, зрештою, він прийме твою точку зору. Потрібне співдумання з автором, про якого пишеш**. (Д, 18.02.2011);. Заміна 1-ї особи формою 2-ї особи пояснюється можливістю співбесіди мовця із самим собою: мовець, проявляючи свою особистість, говорить від 1-ї особи, але заглиблюючись у себе, у свої спомини, передаючи свої внутрішні переживання, природно звертається до 2-ї особи, перетворюючи себе на об'єкт власного мовлення.

3) *оповідь від 2-ї особи*. Побудований від 2-ї особи «ТИ»-текст репрезентує невідповідність фактичного витворювача мовлення і самого суб'єкта мовлення, оскільки висловлення належать Я (1-й особі). Унаслідок тісного координування «ТИ» і «Я» в смисловій площині тексту реципієнт сприймає приховане «Я» автора повідомлення, а форми 2-ї особи стосуються уявного читача, який сприймає висловлене: **Працюєш не працюєш, а воно співає й говорить. Це твій співрозмовник. До ефірного ж радіо треба мати прихильність, потрібно знати, на якій хвилі яка програма. А тут, якщо зацікавить якась тема, то нашорошиш** вуха і **будеш** слухати. **Складається враження, що у хаті ще хтось присутній** (Д, 10.07.2002); **Для автора важливим є відчуття міри. Коли пишеш** власну колонку, **легко перейти** межу (Д, № від 17.08.2012).

4) *узагальнення особистого досвіду*. Для вираження узагальненого особистого досвіду використовують такі односкладні дієслівні речення з формами 2-ї особи, у яких подаються конкретні події, що відбувалися із мовцем у минулому, але можуть повторитися: **Та коли знижуєш** дефіцит бюджету, **то не можеш** використовувати для розвитку економіки **бюджетні стимули...** **Та якщо знижуєш** обсяг дефіциту, **то все одно продовжуєш** виплати за держборгом, і він мав би **знижуватись** (Д, 2017, №102-103).

Означено-особові речення з предикатом-дієсловом 2-ї особи множини виражають дію групи адресатів: **Теми незалежності у віршах Стуса не знайдете, або Вечір у бібліотеці Крупської** (ГУ, 12.03.2005); **І житимете** довго і щасливо (ГУ, 17.10.2008);

Правильною дорогою йдете, «лугарики»! (ГУ, 04.11.2004); *Пригадуєте фінал, коли мертво тіло Івана Палійчука стрясється від рухів соплеменників на похороні?* (Д, 2017, №102-103).

Реченням з дієслівними формами наказового способу властива специфічна комунікативна організація і прагматична спрямованість – безпосередня адресатність, що визначає специфіку модального значення, яке реалізується в діалогічному мовленні: *Знайомтеся: Фаворитка, Астартта, Хуртовина...* (Д, 2017, №104); *Страждаєте на депресію? Перевірте печінку та подбайте про екологію...* (ГУ, 29.01.2010).

Речення з дієслівними формами 2-ї особи множини можуть уживатися на позначення дії однієї особи. У таких реченнях спостерігається прагматика шанобливого ставлення до співрозмовника: *Чи підвищуєте ціни на квитки?* (Д, 2017, №105); *Яким ви пам'ятаєте директора своєї школи? Доки згадуєте, можна пофантазувати, яким би його хотіли бачити на цій посаді: господарником, управлінцем чи обдарованим педагогом?* (Д, 2015, № 96); *Симпатична дівчина у кав'ярні звертається до клієнта: «Замовляйте, будь ласка!»* (ЛУ, 2017, №30); *Судіть самі* (ЛУ, 2017, №30); *Поділіться з нами своїми творчими планами...* (ЛУ, 2012, №1).

Орієнтованість на масового адресата, інформаційна глобальність і всеохопність, здійснення «інформаційного диктату» й когнітивної обробки соціуму й індивіда – такі ознаки медіатексту визначають особливості мовної реалізації його комунікативної прагматики, що відповідає прагненню комунікатора вплинути на світоглядні установки та ціннісні орієнтири масової аудиторії через узагальнення й типізацію соціально значущих фактів. Узагальнювати означає «відбирати й об'єднувати однакові характерні риси, особливості, сприймати їх як загальні й поширювати на інші явища, створювати на їх основі що-небудь загальне, типове; робити висновки у формі загальних положень» (Словник української мови, 1979: 403]. Відтак означено-особові речення можуть виражати узагальнене значення: дію, властиву всім так, як вона властива мовцю або його співрозмовнику у певних умовах. Тобто комунікатор узагальнює власний досвід, поширює його на всіх, хто опиниться в подібній ситуації: *Ніяк не можу визначитися, ким саме хочу стати...* (УК, 27.05.2017); – *Звертаюся до вас не з добра, – йдеться у листі до редакції 86-річного інваліда війни II групи зі Знам'янки Івана Васильовича Деркача. – ... Маю право користуватися законними пільгами* (ГУ, 23.10.2013); *Хай собі живуть на здоров'я. Ласкаво просимо* (УК, 09.06.2017); *Згадаймо одвічну апеляцію радянського марксизму до «науковості»* (Д, 2017, №102-103).

Оскільки дієслівні форми 1-ї особи у функційно-граматичному аспекті найменше здатні до прагматичної полісемії йне акцентують на тому, що думка може стосуватися всіх і кожного, то типовою формою предикатної синтаксеми в означено-особових реченнях є 2-га особа дієслів, які позначають дію, що приписується мовцям як факт, притаманний у подібній ситуації будь-якій особі. Такий семантичний перехід ґрунтується на деконкретизації адресата: *Шукайте правди в своїй громаді* (Д, 2017, №100); *Роби велике, не обіцяючи великого* (ЛУ, 2017, №30); *Будьте доброзичливими – доживете до ста літ* (ГУ, 04.08.2010); *Про корупцію розкажете вдома* (ГУ, 24.03.2005); *Якщо холодно – викликайте комісію* (УК, 14.03.2012).

Узагальненого значення набувають також означено-особові речення, у яких виражається дія, властива в певних умовах передусім авторові висловлювання: *Коли розумієш, приймаєш усе з подякою* (ГУ, 10.11.2011); *Є така сторона в цій роботі – працюєш неначе чаклун, ілюзіоніст* (Д, 15.12.2010); *За умов несвободи знову повертаєшся до книжки* (ЛУ, 2012, №1). Дія, репрезентована такими реченнями, є повторюваною, типовою для мовця, однак це не означає, що вона властива для іншої особи, яка потрапить у подібну ситуацію.

Висновки та перспективи

Функціонування односкладних означено-особових речень у медіатексті зумовлено прагматичними чинниками: прагненням адресанта певним чином розставити акценти, висловити своє ставлення до того, що повідомляється і до співрозмовника, а також

вплинути на сприйняття реципієнтом повідомлення. Водночас вибір певної структури односкладного означено-особового речення позначений ситуацією спілкування.

Функційно-семантичним виразником позиції автора медіаповідомлення є категорія предикативної особи, або персональності. Уживання односкладних односкладних особових речень у медіатекстах сприяє персоніфікації відправника медіамовлення через означено-персональний дейксис. Означено-персональний дейксис, експлікований дієслівними формами 1-ї особи, є засобом персоналізації автора медіаповідомлення та вираження персоніфікованого конкретного або колективного суб'єкта журналістської діяльності. Означено-персональний дейксис, експлікований формами 2-ї особи зі значенням безпосередньої адресатності, персоналізує адресата медіаповідомлення й реалізується такими прагматичними модифікаціями односкладного означено-особового речення: 1) мовлення, звернене до конкретного адресата; 2) мовлення, у якому суб'єктом є адресант; 3) оповідь у формі 2-ї особи: «ТИ»-текст репрезентує невідповідність фактичного витворювача і суб'єкта мовлення – висловлення належать 1-й особі, а форми 2-ї особи стосуються уявного читача, який сприймає висловлене; 4) узагальнення особистого досвіду.

Перспективи дослідження полягають у виявленні функційно-комунікативного потенціалу односкладних неозначено-особових речень, де імпліцитний суб'єктний компонент має низький комунікативний статус і сприяє деперсоналізації медіамовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Мельничук, 1966 – *Мельничук О. С.* Розвиток структури слов'янського речення. К., 1966. 324 с.
- Олешко, 2017 – *Олешко Ю. Л.* Староукраїнська проповідь XVII ст. у комунікативно-когнітивному вимірі: дис. ... канд. філол. наук зі спеціальності 10.02.01 – укр. мова. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. 24 с.
- Плющ, 2018 – *Плющ М. Я.* Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення : монографія. – Вид-ня 2-ге, доповнене. М. Я. Плющ ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 203 с.
- Сидоренко, Вишняк, Бондаренко, 2021 – *Сидоренко О. П., Вишняк Л. Н., Бондаренко О. Є.* Мовні прояви авторської присутності в медіатексті. О. П. Сидоренко, Л. Н. Вишняк, О. Є. Бондаренко. Філологічні трактати. 2021. 13 (№1). С. 68-74.
- Словник української мови, 1979 – *Словник української мови* : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; [ред. кол. : І.К. Білодід (гол.), А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.]. Київ : Наукова думка. Т. 10 : Т - Ф / [ред. тому : А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк]. 1979. 658 с.
- Ясакова, 2016 – *Ясакова Н.* Категорія персональності: природа, структура та репрезентація в українській літературній мові: монографія. Наталія Ясакова. К. : НаУКМА, 2016. 328 с.
- Ясакова, 2013 – *Ясакова Н.Ю.* Семантика персональності: рівні, способи і форми репрезентації в українській мові. Н. Ю. Ясакова. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 2. С. 200-205.
- Benveniste, 1966 – *Benveniste Emile*, Problèmes de linguistique générale, Paris, N.R.F., Bibliothèque des sciences humaines, 1966, 1 vol., 356 p.

REFERENCES

- Melnychuk, 1966 – *Melnychuk O. S.* Rozvytok struktury slovianskoho rechennia. K., 1966. 324 s. [in Ukrainian]
- Oleshko, 2017 – *Oleshko Yu. L.* Staroukrainska propovid XVII st. u komunikativno-kognitivnomu vymiri: dys. ... kand. filol. nauk zi spetsialnosti 10.02.01 – ukr. mova. Kyiv : KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2017. 24 s. [in Ukrainian]

- Pliushch, 2018 – Pliushch M. Ya. Katehorii subiekta i obiekta v strukturi prostoho rechennia : monohrafiia. – Vyd-nia 2-he, dopovnene. M. Ya. Pliushch ; Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2018. 203 s. [in Ukrainian]
- Sydorenko, Vyshniak, Bondarenko, 2021 – Sydorenko O. P., Vyshniak L. N., Bondarenko O. Ye. Movni proiavy avtorskoi prysutnosti v mediateksti. O. P. Sydorenko, L. N. Vyshniak, O. Ye. Bondarenko. Filolohichni traktaty. 2021. 13 (№1). C. 68-74 [in Ukrainian]
- Slovyk ukrainskoi movy, 1979 – Slovyk ukrainskoi movy : [v 11 t.] / AN URSSR, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni ; [red. kol. : I.K. Bilodid (hol.), A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk ta in.]. Kyiv : Naukova dumka. T. 10 : T - F / [red. tomu : A.A. Buriachok, H.M. Hnatiuk]. 1979. 658 s. [in Ukrainian]
- Yasakova, 2016 – Yasakova N. Katehoriia personalnosti: pryroda, struktura ta reprezentatsiia v ukrainskii literaturnii movi: monohrafiia. Nataliia Yasakova. K. : NaUKMA, 2016. 328 s. [in Ukrainian]
- Yasakova, 2013 – Yasakova N.Iu. Semantyka personalnosti: rivni, sposoby i formy reprezentatsii v ukrainskii movi. N. Yu. Yasakova. Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia]. Serii : Filolohichni nauky. 2013. Kn. 2. S. 200-205. [in Ukrainian]
- Benveniste, 1966 – Benveniste Emile, Problèmes de linguistique générale, Paris, N.R.F., Bibliothèque des sciences humaines, 1966, 1 vol., 356 p. [in Franch]

Received: 02 March, 2023